

III. Finans Dışı Kesim

Türkiye’de hanehalkı borçluluğundaki (finansal borç/GSYİH) gerileme devam ederken, borçluluk gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ortalamalarının belirgin altındadır. Hanehalkı borcu, varlıklarına oranla daha ılımlı artmaktadır. Borç artışında bireysel kredi kartı kullanımı öne çıkarken, konut ve ihtiyaç kredilerinin büyümesi GSYİH’nin artışının gerisindedir. Gelir oynaklığı düşük olan ücretli kesimin kredilerdeki payının yüksek seyri hanehalkı kredi riskini sınırlandırmaktadır. Hanehalkının finansal varlıklarındaki güçlü artış devam ederken varlık kompozisyonunda TL’nin payı artmaktadır. Hanehalkı varlıkları arasında Türk Lirasına dönüşümü destekleyen uygulamalarının katkısıyla TL mevduat belirgin artarken, YP mevduat tercihi gerilemektedir. Ayrıca, hanehalkının mevduat dışı finansal varlıklara ilgisinde artış gözlenirken bu durum mevduata alternatif finansal araçların tabana yayılması açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

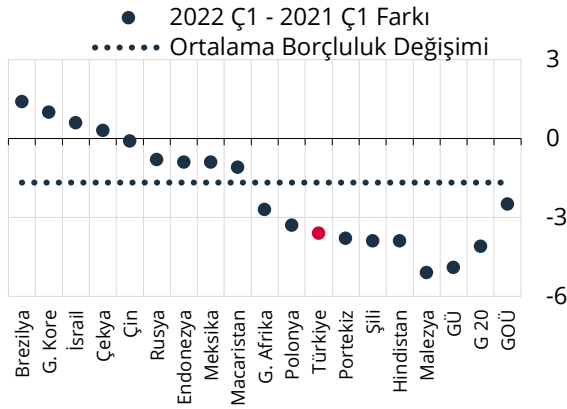
Türkiye’nin reel sektör borçluluğu emsal ülkelere kıyasla ılımlı seviyesini korurken, finansal yükümlülüklerinin varlıklara oranındaki gerileme devam etmektedir. Reel sektör firmalarının likidite, kârlılık ve borç ödeme göstergelerindeki olumlu görünüm korunmaktadır. Kur ve emtia fiyatlarındaki gelişmeler ve enflasyonist baskılar firmaların işletme sermayesi ihtiyacını ve finansal yükümlülüklerini artırmıştır. Firma varlıkları ise güçlü seyreden iktisadi faaliyetle birlikte artan ciro ve kârlılıklar ile desteklenmektedir. Reel sektör firmaları YP borçlarını kapatmaya devam ederken, kur riski görünümündeki iyileşme sürmektedir. Diğer taraftan, firmaların yurt dışı finansmana erişimi güçlü bir artış sergilerken, reel sektör dış borç yenileme oranındaki yüksek seviye korunmaktadır. Reel sektör firmalarının kârlılığı, güçlü seyreden iktisadi faaliyet ve ihracat ile stok yeniden değerlemelerinin etkisiyle artmaktadır. Firmaların borç ödeme kabiliyetine ve likiditesine yönelik göstergelerdeki iyileşme korunmaktadır.

III.1 Hanehalkı Gelişmeleri

Türkiye'de hanehalkı borçluluğu, geçmiş dönemlerde olduğu gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ortalamasının oldukça altında seyirini sürdürmektedir.

Salgın etkilerinin azalması ve iktisadi faaliyetin canlanmasıyla genişlemeci politikalar geri alınırken, küresel enflasyon gelişmeleri sonrasında finansal koşullar sıkılaştırmıştır. Salgın sonrasında, birçok ülkenin hanehalkı borçluluk oranında gerileme kaydedilmiştir (Grafik III.1.1). Benzer şekilde, ülkemizde de hanehalkı borçluluğu bu dönemde azalmış, hanehalkı finansal borç / GSYİH oranı yüzde 13,3'e gerilemiştir (Grafik III.1.2). Ülkemizde hanehalkı borcunun milli gelire oranla bulunduğu düşük seviye, hanehalkı borçluluğu kaynaklı riskleri sınırlandırmaktadır.

Grafik III.1.1: Hanehalkı Borçluluğundaki Değişim (% Puan)

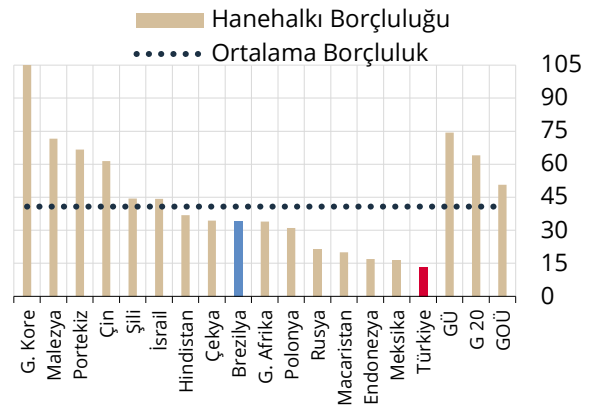

Kaynak: BIS

Son Gözlem: 2022 Ç1

Dipnot: Hanehalkı borçluluğu (hanehalkı ve hanehalkına hizmet eden kâr amacı olmayan kuruluşların borçlanma senetleri ve kredilerinin toplamı) / GSYİH oranı olarak hesaplanmaktadır. Fark değerleri borçluluk oranının bir yıllık değişimini ifade etmektedir. Yatay çizgi seçili ülkelerin son bir yıllık ortalama borçluluk değişimidir.

Grafik III.1.2: Hanehalkı Borçluluğu (Borç/GSYİH, %)

Kaynak: BIS

Son Gözlem: 2022 Ç1

Dipnot: Mavi ile boyalı olan ülke örneklemede medyan borçluluğa sahiptir. Yatay çizgiler seçili ülkelerin ortalama değerleridir.

Hanehalkı finansal borcuna alt türler bazında bakıldığında, bir önceki rapor dönemine göre en hızlı artışın taşıt kredisi ve bireysel kredi kartlarında (BKK) gerçekleştiği, konut ve ihtiyaç kredisi büyümelerinin yavaşladığı görülmektedir (Tablo III.1.1). Tüketici mal ve hizmet fiyatlarında yaşanan artışların BKK borç gelişiminde etkili olduğu değerlendirilmektedir. 2022 yılı Haziran ayında konut ve ihtiyaç kredilerine yönelik devreye alınan makroihtiyati düzenlemelerin etkisiyle konut ve ihtiyaç kredilerinin GSYİH'ye oranı son 1 yıllık dönemde gerilemiştir. Diğer taraftan BKK büyümesinin iktisadi faaliyet büyümesi ile uyumlu olduğu ve bu oranın yatay bir seyir izlediği anlaşılmaktadır.

Tablo III.1.1: Hanehalkı Finansal Yükümlülükleri

	09.21		03.22		09.22		6 Aylık Büyüme (Yıllıklandırılmış)
	(Milyar TL)	(GSYİH'ye Oran)	(Milyar TL)	(GSYİH'ye Oran)	(Milyar TL)	(GSYİH'ye Oran)	
Toplam Yükümlülükler	1017,4	15,6	1137,8	13,5	1417,8	12,5	55,3
Konut Kredisi	310,1	4,8	338,3	4,0	381,6	3,4	27,2
Taşıt Kredisi	27,0	0,4	25,4	0,3	41,9	0,4	171,8
İhtiyaç Kredisi	455,9	7,0	500,5	6,0	602,9	5,3	45,1
Bireysel Kredi Kartları	193,8	3,0	240,7	2,9	355,4	3,1	118,0
VYŞ Alacakları	30,7	0,5	32,9	0,4	36,0	0,3	19,9

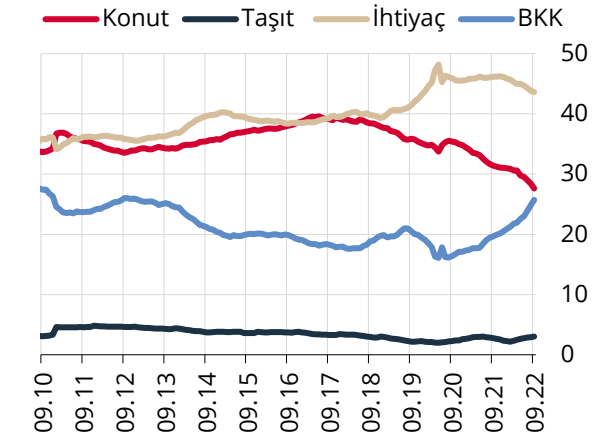
Kaynak: TCMB, BDDK, TOKİ

Dipnot: Yükümlülükler TGA'ları da içermektedir. 2022 yılı 3. çeyrek GSYİH tahmin değerleridir.

Hanehalkı finansal yükümlülükleri içerisinde ihtiyaç kredileri en yüksek paya sahipken, konut kredilerinin payı gerilemektedir.

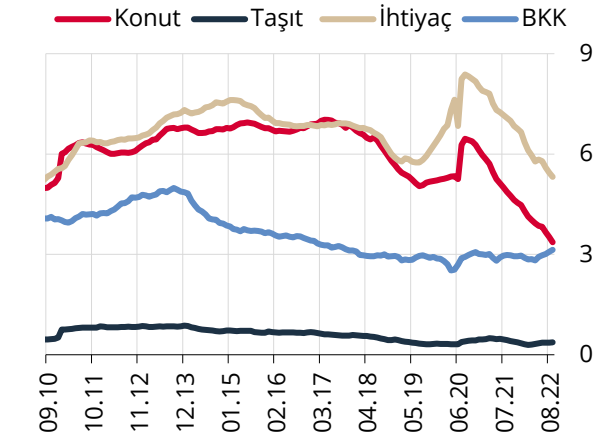
Hanehalkı yükümlülük dağılımının tarihsel gelişiminde ihtiyaç ve konut kredilerinin 2018 yılına kadar en yüksek paya sahip olduğu ve birbirine yakın seyrettiği gözlenmektedir (Grafik III.1.3). Takip eden yıllarda ihtiyaç kredileri konut kredilerinden daha hızlı büyümüş ve bunun sonucunda pay dağılımında ayrışma gözlenmiştir. Salgınla beraber dijital alışveriş platformlarının ve temassız ödemenin yaygınlaşmasına ilave olarak son dönemde fiyat hareketlerinin belirleyici etkisiyle BKK bakiyesinin toplam yükümlülüklerdeki payı önemli ölçüde artmıştır. Öte yandan, salgın dönemindeki kampanyalı kredi kullanımlarını takip eden dönemde, ihtiyaç ve konut kredilerindeki artışın iktisadi faaliyetlerdeki artışın gerisinde kaldığı ve bu kredi türlerinin GSYİH'deki paylarının azaldığı gözlenmektedir (Grafik III.1.4). Konut ve ihtiyaç kredilerinin GSYİH'ye oranı salgın öncesindeki son 10 yıllık ortalamasının belirgin altına gelirken, BKK ve taşıt kredilerinde düşük oran korunmuştur. Bu gelişim, bireysel kredi borçlarının ödenme performansını güçlendirirken bankacılık sektörü aktif kalitesi göstergelerine de olumlu yansımaktadır.

Grafik III.1.3: Hanehalkı Finansal Yükümlülük Dağılımının Gelişimi (%)

Kaynak: BDDK, TÜİK Son Gözlem: 09.22
Dipnot: Yükümlülükler TGA'ları da içermektedir.

Grafik III.1.4: Hanehalkı Finansal Yükümlülük Dağılımının GSYİH'ye Oranla Gelişimi (%)

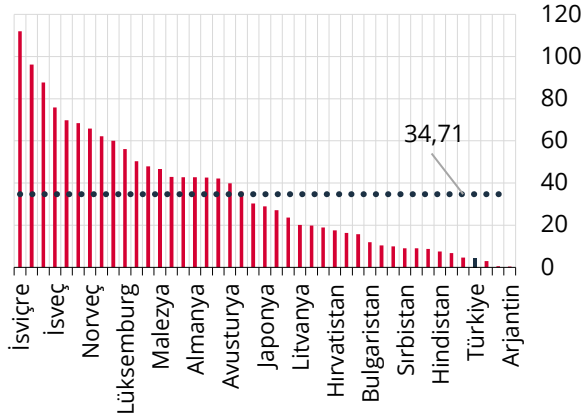
Kaynak: BDDK, TÜİK Son Gözlem: 09.22
Dipnot: Yükümlülükler TGA'ları da içermektedir. 2022 yılı 3. çeyrek GSYİH tahmin değerleridir.

Ülkemizde, konut kredisi hariç diğer tüketici kredilerinin GSYİH'ye oranı diğer ülkeler ortalamasının bir miktar üzerinde, buna karşın toplam konut kredilerinin GSYİH'ye oranı diğer ülkeler ortalamasının oldukça altında seyretmektedir.

Konut kredilerinde gözlemlenen bu durumun temel nedeninin, ülkemizde gelişmiş ülkelere kıyasla konut finansman imkanlarının görece kısa vadeli olması ve bireylerin çoğunlukla nakit konut alımı tercihinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir (Grafik III.1.5). Diğer yandan, konut hariç bireysel kredilerin GSYİH'ye oranındaki yüksek seyirde BKK kullanım alışkanlıklarının etkili olduğu düşünülmektedir (Grafik III.1.6).

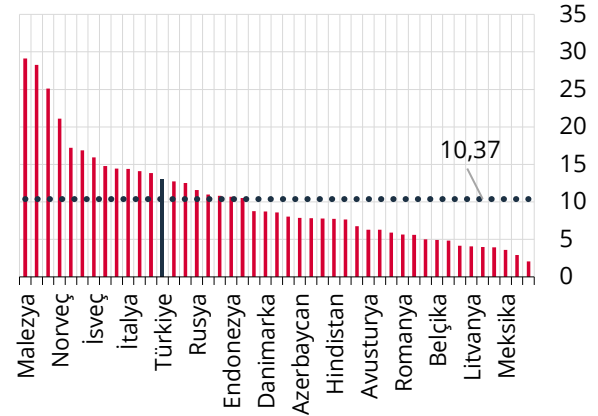
Mevcut Rapor döneminde hanehalkı borçluluğunda sabit gelirli bireylerin payı sınırlı bir artış sergilemiştir.

İhtiyaç kredisi ve KMH borcu bulunan kişi sayısı 2022 yılında bir önceki yıl sonuna göre bir miktar gerilemiştir. Bu gelişimde ihtiyaç kredilerinde vade koşullarının sıkılaştırılmasına yönelik düzenlemenin katkısının olduğu değerlendirilmektedir (Grafik III.1.7). Diğer yandan konut kredisi borcu olan kişi sayısı da kredi değer oranı düzenlemeleri sonrasında gerileme kaydetmiştir. Öte yandan, salgın sonrasında artış gösteren tüketici kredisi kullanımlarında ücretli çalışanların payı, bu dönemde yataya yakın bir seyir izlemiştir. Bu oran, önceki yılların sınırlı miktarda gerisinde olmakla birlikte halen yüksek seyrini korumaktadır (Grafik III.1.8). Tüketici kredisi kullananların çoğunluğunun, gelir oynaklığı düşük ücretli kesimden oluşması, bankacılık sistemi üzerinde hanehalkı kaynaklı kredi riskini azaltarak finansal istikrarı desteklemektedir.

Grafik III.1.5: Konut Kredilerinin GSYİH'ye Oranı (% Oran)

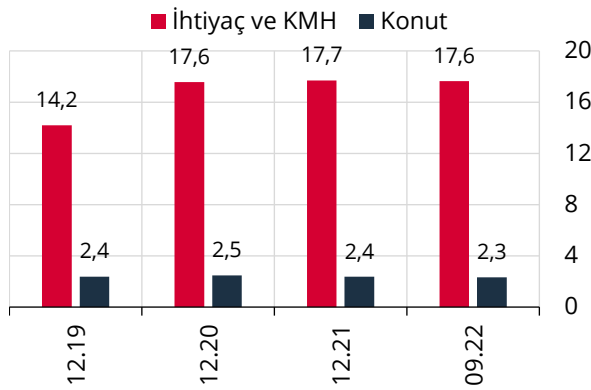
Kaynak: WB, Global Economy Son Gözlem: 09.22

Dipnot: Oran, 2022 yılı güncel toplam konut kredisi bakiyesinin 2021 yıl sonu GSYİH'ye bölünmesiyle hesaplanmıştır. GÜ ve GOÜ olan 45 ülke verisi kullanılmıştır. Yatay çizgiler seçili ülkelerin ortalama değerleridir.

Grafik III.1.6: Konut Hariç Bireysel Kredilerin GSYİH'ye Oranı (% Oran)

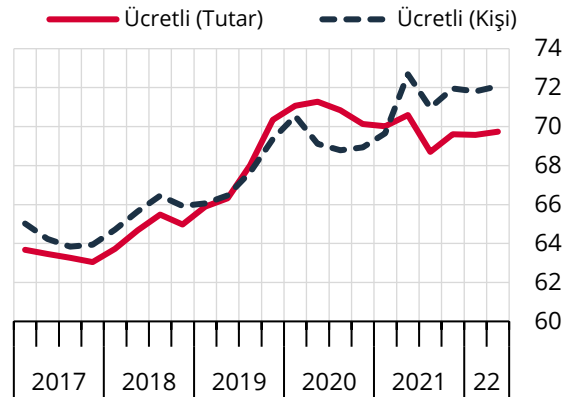
Kaynak: WB, Global Economy Son Gözlem: 09.22

Dipnot: Oran, 2022 yılı güncel konut hariç toplam bireysel kredi bakiyesinin 2021 yıl sonu GSYİH'ye bölünmesiyle hesaplanmıştır. Kredi bakiyesi; konut kredisi hariç hanehalkına kullanılan diğer tüm kredi türlerini (BKK, taşıt kredileri, öğrenci kredileri gibi) içermektedir. Yatay çizgiler seçili ülkelerin ortalama değerleridir.

Grafik III.1.7: Tüketici Kredisine Bakiyesi Olan Kişi Sayısı (Milyon Kişi)

Kaynak: Risk Merkezi, TCMB Son Gözlem: 09.22

Dipnot: Bankacılık sektöründe ihtiyaç ve konut kredisi borcu bulunan tekil kişi sayısı raporlanmaktadır. İhtiyaç kredilerinde kredili mevduat hesapları (KMH) dâhildir. Sıfır bakiyesi bulunan KMH hariç tutulmuştur.

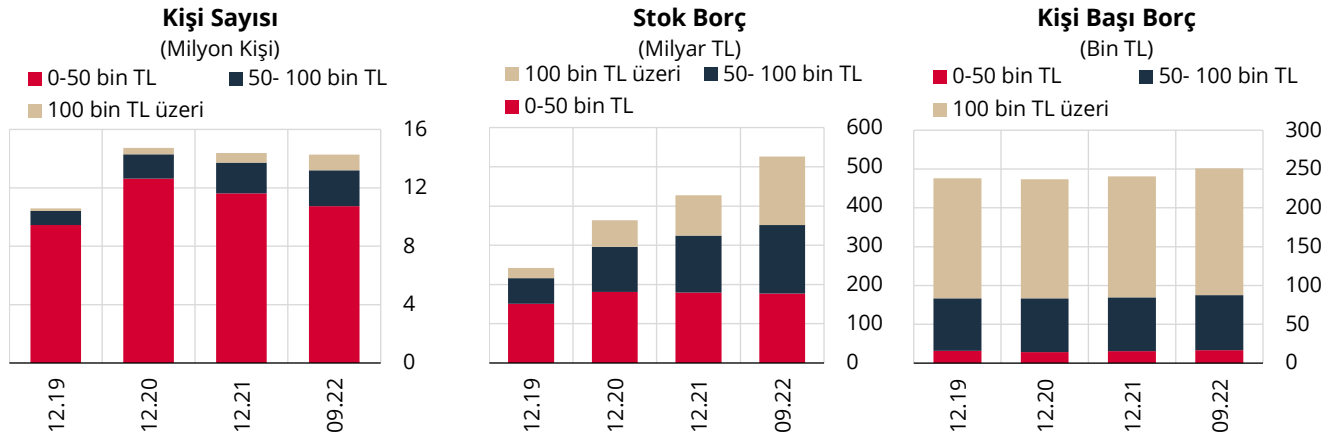
Grafik III.1.8: Tüketici Kredisine Kullananların Gelir Profili (% Pay)

Kaynak: TBB Son Gözlem: 2022 Ç2

Dipnot: Kredi kullananlar, ücretli çalışanlar ve diğerleri olarak ayrılmış olup, ücretlilerin toplamdaki payı gösterilmektedir. Ücretli tutar-kişi payları çeyreklik akım gelişmelerdir. Tüketici kredisi, BKK hariç bireysel kredi toplamıdır. Türkiye Bankalar Birliği (TBB) üyesi olan 32 bankanın verisi kullanılmıştır.

Makroihtiyati düzenlemeler ihtiyaç kredisi borç göstergelerine olumlu yansımıştır. Borçlu kişi sayısı gerilemiş, kişi başı borç bakiyesi artışı fiyat gelişmelerinin altında kalmıştır.

İhtiyaç kredisi artışı, vade imkânlarının sıkılaştırıldığı Haziran ayı sonrasında ivme kaybetmiş, aynı zamanda ihtiyaç kredisi borcu bulunan kişi sayısı düşüş göstermiştir (Grafik III.1.9). Borçlu sayısındaki düşüş 0-50 bin TL ihtiyaç kredisi borcu olan kesimden gelirken 50 bin TL üzerindeki ihtiyaç kredilerinde ise borçlu sayısı artışı önceki yıla göre daha sınırlı olmuştur. Ayrıca, ihtiyaç kredisi borcu bulunan kişi sayısı düşük montanlı kredilerde (50 bin TL ve altı) yoğunlaşmaya devam etmiştir. Öte yandan, fiyat gelişmelerine karşın kişi başı borç tutarının tüm tutar aralıklarında yatay seyretmesi ihtiyaç kredisi borcundaki olumlu görünümün korunduğuna işaret etmektedir.

Grafik III.1.9: İhtiyaç Kredisi Tutar Kırılımında Kişi Sayısı ve Stok Borç Dağılımı ile Kişi Başı Borç

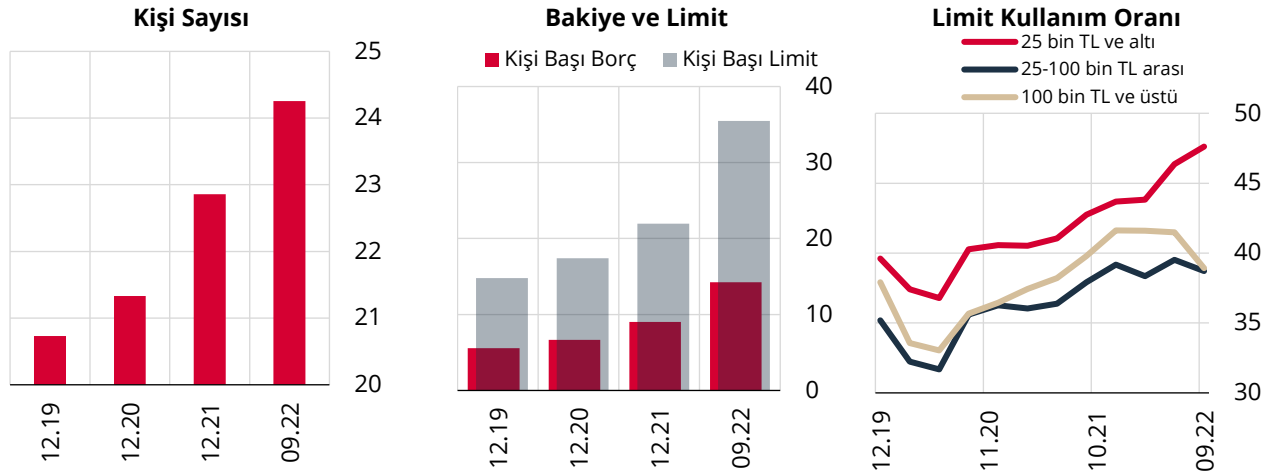
Kaynak: Risk Merkezi, TCMB

Son Gözlem: 09.22

Dipnot: Tutar kırılımları, birey bazında tüm bankalardaki stok ihtiyaç kredisi borç tutarlarını göstermektedir. Kişi sayısı ilgili kırılımda yer alan toplam kişi sayısıdır. KMH ve TGA'daki ihtiyaç kredileri hariçtir.

Bireylerin kişi başı kredi kartı borç bakiyesinin yükseldiği ve gelir artışına bağlı olarak kart limitlerinin güncellendiği görülmektedir.

Aktif kart kullanan kişi sayısı salgın dönemi ile birlikte izlediği yukarı yönlü hareketini sürdürmüştür (Grafik III.1.10). Fiyat gelişmeleri ile tatil ve okul dönemi nedeniyle bireylerin harcama eğilimlerinin artması BKK bakiyesi gelişiminde etkili olmuştur. Bununla birlikte gelir artışı sonrası bireylerin kredi kartı limitlerinde güncelleme yapıldığı gözlenmiştir. Limit kullanım oranı 25 bin TL ve altı kredi kartlarında yüzde 47,6 seviyesine ulaşarak önceki rapor dönemine göre yükselmiştir. Yüzde 40 asgari ödeme oranı getirilen 25 bin TL üstü limitli kartlarda ise limit kullanım oranları aşağı yönlü seyretmiştir.

Grafik III.1.10: Aktif Olarak BKK Kullanan Kişi Sayısı, Müşteri Başına Limit ve Bakiye, Limit Kullanım Oranı (Milyon Kişi, Bin TL, %)

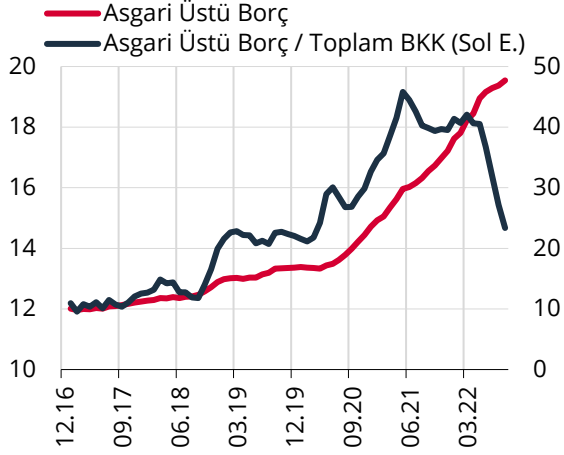
Kaynak: Risk Merkezi, TCMB

Son Gözlem: 09.22

Dipnot: Kredi kartı bakiyesi sıfır olan kişiler hariç tutulmuştur.

Hanehalkının kredi kartı borçlarını ödeme performansında iyileşme gözlenmektedir.

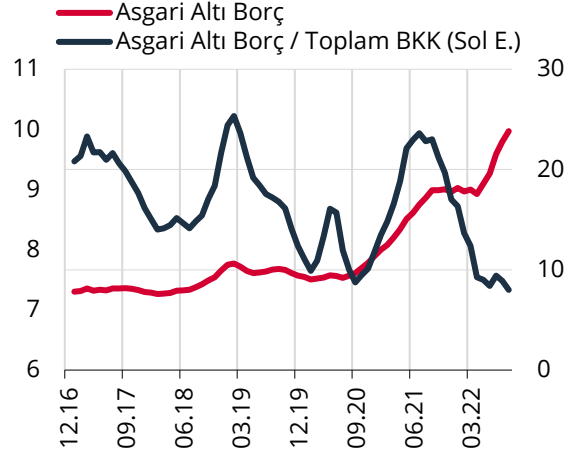
Son dönemde BKK toplam bakiyesinde gözlenen canlı seyre karşın ödenmeyen borçların görece daha ılımlı artmasının belirleyici etkisiyle ödenmeyen borç / toplam bakiye oranlarında gerileme gözlenmektedir. Asgari ödeme oranı ve üzerinde ödeme yapılan kartlarda ödenmeyen borçların toplam BKK'daki payı yüzde 14,2'ye, asgari ödeme oranının altında ödeme yapılan kartlarda ödenmeyen borçların payı ise yüzde 7,1'e gerilemiştir (Grafik III.1.11 ve Grafik III.1.12). BKK'larda asgari tutarın altında ödeme yapılmış borç bakiyesindeki ılımlı seyir, bireysel kredi borçluluğundaki olumlu görünümü desteklemektedir.

Grafik III.1.11: Asgari Ödeme Oranı ve Üzerinde Ödeme Yapılan Kartların Borç Gelişimi (Milyar TL, %, 3 Aylık HO)

Kaynak: BDDK

Son Gözlem: 09.22

Dipnot: Asgari üstü borç, asgari ödeme oranı ve üzerinde ödemesi yapılan BKK'larda ödenmeyen toplam borcu ifade etmektedir.

Grafik III.1.12: Asgari Ödeme Oranı Altında Ödeme Yapılan Kartların Borç Gelişimi (Milyar TL, %, 3 Aylık HO)

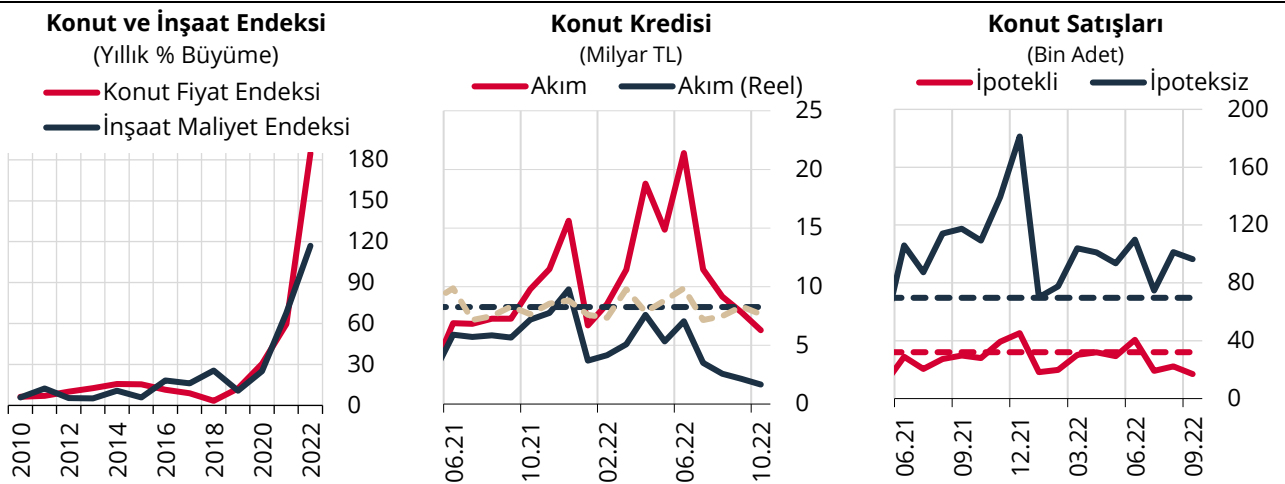
Kaynak: BDDK

Son Gözlem: 09.22

Dipnot: Asgari altı borç, asgari ödeme oranı altında ödemesi yapılan BKK'larda ödenmeyen toplam borcu ifade etmektedir.

2022 yılının ilk yarısında artış kaydeden konut kredisi kullanımları, kredi tutarına göre farklılaştırılan kredi değer oranı düzenlemesi sonrasında yavaşlarken, konut satışlarında ipoteksiz satışların payı artmıştır.

2022 yılının ikinci yarısında konut fiyat endeksi ile inşaat maliyet endeksindeki artış oranı ayrışmaya başlamıştır. Konut fiyatlarındaki yüksek artışlar ile birlikte Haziran ayında uygulamaya konulan makroihtiyati önlemler ve kamu bankalarının düşük maliyetli kredi kullandırmalarında görülen azalma neticesinde konut kredisi kullanımı yavaşlamıştır. Konut kredisi kullanımlarına konut fiyat etkisinden arındırılarak bakıldığında da bu gerilemenin görüldüğü ve kullanımların tarihsel ortalamasının altında seyrettiği gözlenmektedir. Bu gelişmeler sonucunda konut satışlarında ipoteksiz satışlar tarihsel ortalamasının üzerinde, ipotekli satışlar ise tarihsel ortalamasının altında seyretmektedir (Grafik III.1.13).

Grafik III.1.13: Konut Kredisi, Satışı ve Fiyat Gelişmeleri

Kaynak: TCMB

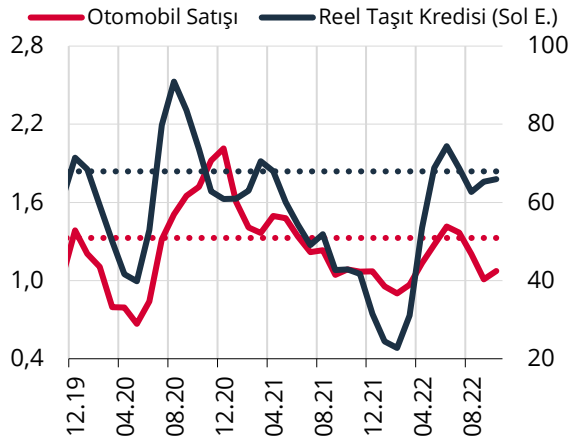
Son Gözlem: 10.22 (Endeksler: 08.22)

Dipnot: Konut kredisi aylık akım kullandırmalarıdır. Düz kesikli çizgiler 2012-2019 yılları ortalama reel konut kredisi kullandırmalarını ve ilgili konut satışlarını, dalgalı kesikli çizgi ise 2012-2019 dönemi ilgili aydaki ortalama konut kredisini göstermektedir. Reelleştirme için konut fiyat endeksi kullanılmış olup, Eylül-Ekim ayları verisi TÜFE ile tahmin edilmiştir.

2022 yılı başında taşıt kredisi kullandırmalarında ve taşıt satışlarında gözlenen hızlanma mevsimsel etkilerle beraber yılın ikinci yarısında gerilemeye başlamıştır.

Süre gelen çip krizi, salgının tedarik zincirleri üzerindeki olumsuz etkisi ve jeopolitik gelişmeler neticesinde meydana gelen enerji krizi dünya genelinde otomobil üretim hızını yavaşlatmış, bu durum taşıt kredisi kullanımını da sınırlandırmıştır. Geçtiğimiz yılın tamamında ve yılın ilk çeyreğinde otomobil satışlarında gözlemlenen düşüş bu dönemde sona ermiştir. İçinde bulunduğumuz Rapor döneminde, uzun dönem ortalamasının sınırlı da olsa üzerine çıkan otomobil satışları ve taşıt kredisi kullandırmaları, mevsimsel etkilerle beraber, son aylarda bir miktar ivme kaybetmiştir (Grafik III.1.14). Bu gelişmede, taşıt fiyatlarına bağlı olarak artan oranda uygulanan makroihtiyati tedbirlerin, artan taşıt fiyatlarıyla beraber bütün taşıt gruplarında daha kısıtlayıcı hale gelmesinin de etkili olduğu değerlendirilmektedir. Öte yandan, 2022 yılı Mart-Eylül döneminde, devri yapılan taşıt adetinin (ikinci el alım-satım) bir önceki yılın aynı dönemine göre artış kaydettiği ve uzun dönem ortalama seviyelerinin üzerinde 2. el araç alım-satımı olduğu gözlenmektedir (Grafik III.1.15).

Grafik III.1.14: Taşıt Kredisi Kullandırmaları ve Birinci El Otomobil Satışları (Bin Adet, Milyar TL, 3 Aylık HO)

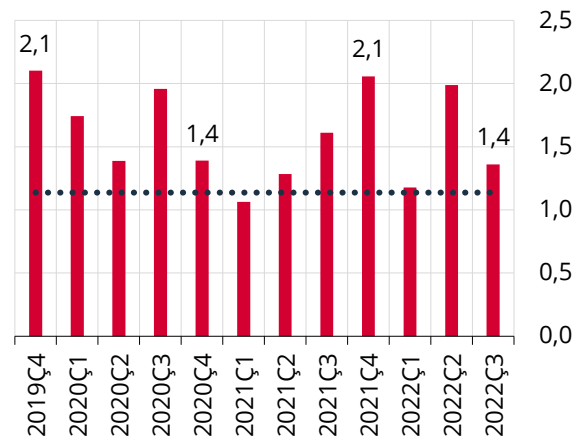

Kaynak: ODD, BDDK

Son Gözlem: 10.22

Dipnot: Banka ve finansman şirketleri aylık akım taşıt kredileri ile birinci el otomobil satışları kullanılmıştır. Reelleştirme TÜFE'deki taşıt fiyatlarına yönelik alt endeksle yapılmıştır. Kesikli çizgiler 2012-2019 yılları ortalama reel taşıt kredisi kullandırımını ve otomobil satışlarını göstermektedir.

Grafik III.1.15: Devri Yapılan Taşıt Adeti (Milyon Adet)

Kaynak: TÜİK

Son Gözlem: 2022 Ç3

Dipnot: Devri yapılan taşıt, noterler aracılığı ile bir veya daha fazla el değiştiren araçları ifade etmektedir. Devri yapılan otomobil adetlerinin çeyreklik toplamaları gösterilmiştir. Kesikli çizgiler 2012-2019 yılları arası çeyreklik dönemlerde ortalama devri yapılan 1,1 milyonluk taşıt sayısını göstermektedir.

Hanehalkının finansal varlıkları KKM uygulamasının da desteğiyle TL tasarruf mevduatı ağırlıklı olarak güçlü büyümeye devam etmiştir.

Bu dönemde, hanehalkı finansal varlık kompozisyonunda değişim gözlenmiştir. Hanehalkı finansal varlıkları içinde TL varlıkların payı artmaktadır. Mevduat tarafında TL tasarruf mevduat bakiyesinin GSYİH'ye oranının arttığı görülmektedir (Tablo III.1.2). Benzer şekilde, bireylerin KKM'ye yönelmesi ve altın ons fiyatındaki gerilemeye kıymetli maden yatırımlarının ABD doları karşılıklarının azaldığı gözlenmektedir. Hanehalkı finansal varlıklarında gözlemlenen güçlü büyümenin temel belirleyicisi TL tasarruf mevduatında yaşanan hızlı artış olmuştur. Ayrıca, hanehalkının bu dönemde mevduat dışı finansal varlıklara da yoğun ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Özellikle yatırım fonu ve hisse senedi yatırımlarının GSYİH'ye oranları 1 yıl önceki değerlere göre toplam 1,7 yüzde puan artarak yüzde 10'a ulaşmıştır. Hanehalkının finansal borcunun GSYİH'ye oranı gerilemeye devam ederken finansal varlıklarının GSYİH'ye oranı yüzde 50 civarında seyretmektedir.

Tablo III.1.2: Hanehalkı Finansal Varlıkları

	09.21		03.22		09.22		6 Aylık Büyüme (Yıllıklandırılmış)
	Milyar TL	GSYİH'ye Oranı	Milyar TL	GSYİH'ye Oranı	Milyar TL	GSYİH'ye Oranı	
Toplam Varlıklar	3033,0	46,5	4297,4	51,1	5638,1	49,7	72,1
TL Tasarruf Mevduatı	1069,8	16,4	1248,6	14,9	1894,9	16,7	130,3
YP Tasarruf Mevduatı	1011,2	15,5	1615,9	19,2	1882,3	16,6	35,7
- (Milyar ABD doları)	114,4		110,3		101,7		
Kıymetli Maden Deposu	272,2	4,2	441,2	5,2	475,1	4,2	15,9
- (Milyar ABD doları)	30,8		30,1		25,7		
Tahvil ve Bonolar	70,3	1,1	107,3	1,3	151,2	1,3	98,6
Yatırım Fonları	315,5	4,8	479,6	5,7	602,4	5,3	57,7
Emeklilik Yat. Fon.	168,4	2,6	250,6	3,0	308,6	2,7	51,6
Diğer Yat. Fon.	147,1	2,3	229,0	2,7	293,8	2,6	64,5
Hisse Senedi	226,9	3,5	344,3	4,1	537,4	4,7	143,7
Repo	4,5	0,1	7,0	0,1	9,1	0,1	69,5
Dolaşımdaki Para	62,5	1,0	53,4	0,6	85,8	0,8	157,6

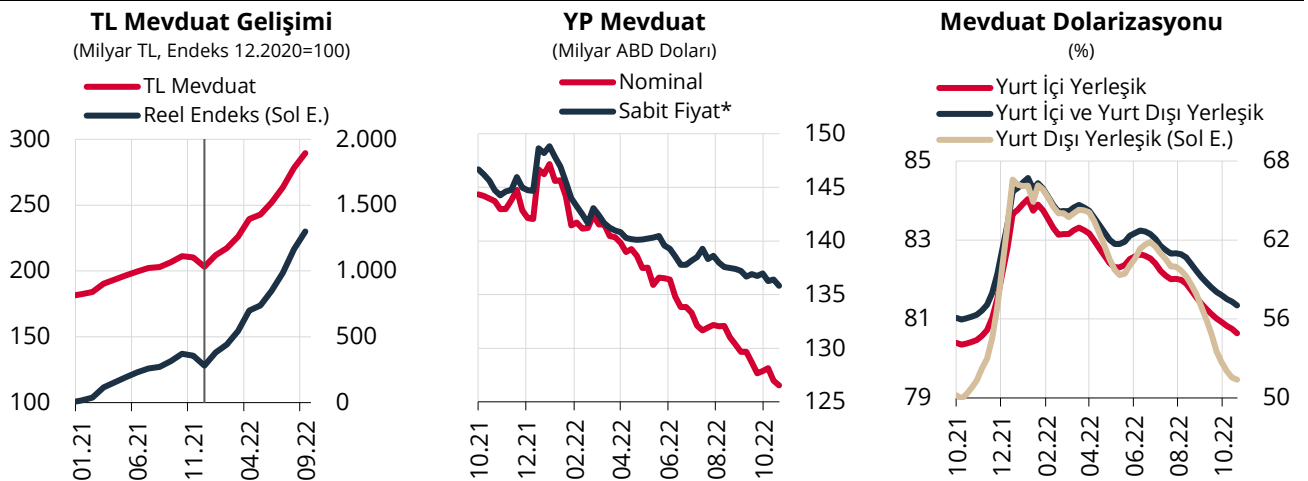
Kaynak: TCMB, MKK, EGM

Dipnot: Ay sonu kuru kullanılmıştır. Emeklilik yatırım fonları katılımcıların BES ve Otomatik Katılım Sistemi'ndeki devlet katkısı hariç toplam fonlarını ifade etmektedir. Mevduat verisi, yurt içinde yerleşik gerçek kişilerin mevduatıdır. 2022 yılı 3. çeyrek GSYİH verisi tahmini değerdir.

KKM uygulaması sonrasında hanehalkının YP mevduat tercihi azalmaya devam etmektedir.

Bu Rapor döneminde, hanehalkı TL mevduat bakiyesi belirgin şekilde artmaya devam etmiştir (Grafik III.1.16). Hanehalkının, tasarruflarını YP mevduatından KKM'ye yöneltmelerinin bu gelişmede önemli rol oynadığı değerlendirilmektedir. Enflasyon ve enflasyon beklentilerinde sağlanacak iyileşme ile hanehalkı portföy tercihlerinin TL mevduat yönünde güçlenerek devam etmesi ve hanehalkı varlıklarında liralışmanın kuvvetlenmesi öngörülmektedir. Hanehalkının dolarizasyon oranındaki gerileme korunurken, yurtiçi yerleşik gerçek kişilerde mevduat dolarizasyon oranı yüzde 54,9'a kadar gerilemiştir.

Grafik III.1.16: TL ve YP Tasarruf Mevduatı ve Dolarizasyon Oranının Gelişimi

Kaynak: TCMB

Dipnot: TL ve YP mevduat yurt içinde yerleşik gerçek kişilerin mevduatıdır. Reel endeks, aylık mevduat değişiminin TÜFE'den arındırılmasıyla elde edilmiştir. Dikey çizgi, 2021 yılı Aralık ayında yaşanan kur hareketine işaret etmektedir. YP mevduat, yurtiçi gerçek kişilerin kıymetli maden hesapları dâhil mevduatıdır. Sabit fiyat* için döviz kurları arasında paritenin sabit kaldığı varsayılmıştır. Gerçek kişilerdeki dolarizasyon eğilimi gösterilmekte olup 4 HHO'dur.

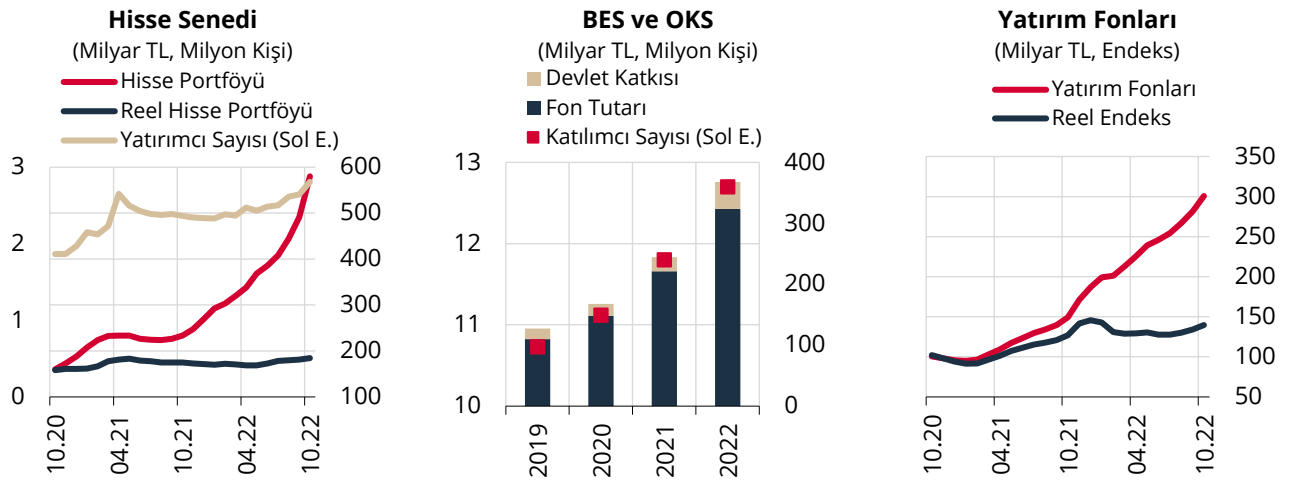
Son Gözlem: 10.22

Hanehalkının mevduat dışı finansal varlıklarında artış eğilimi devam etmektedir.

Hanehalkı hisse senedi portföy tutarı hisse senedi endeksiyle uyumlu hareketini devam ettirmiş ve tüm zamanların en yüksek değerine ulaşmıştır (Grafik III.1.17). Bu dönemde, fiyat etkilerinden arındırılmış hisse senedi portföy büyüklüğünün de artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak, hanehalkı hisse senedi portföyündeki artışın büyük oranda fiyat etkilerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte hisse senedi yatırımcı sayısı mevcut Rapor döneminde önemli artış kaydetmiş ve 2,8 milyon kişinin üzerine çıkmıştır. Hanehalkının önemli varlık kalemlerinden biri olan bireysel emeklilik ve otomatik katılım sistemlerindeki (BES ve OKS) fonlar yükselişini devam ettirmiştir. Benzer şekilde, BES'teki katılımcı sayısı bu dönemde de artmaya devam etmiştir. Hanehalkı kesiminin tasarruflarını uzun dönemli araçlarda biriktirme alışkanlığı kazanmasının finansal istikrara katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Öte yandan, hanehalkının elinde bulunan yatırım fonları fiyat gelişmelerinin etkisiyle artış eğilimini devam ettirmiştir. Fiyat etkileri hariç tutulduğunda ise, hanehalkı yatırım fonlarında da artış eğilimi gözlenmektedir.

Grafik III.1.17: Hanehalkı Mevduat Dışı Varlık Gelişmeleri

Kaynak: MKK, BİST, EGM

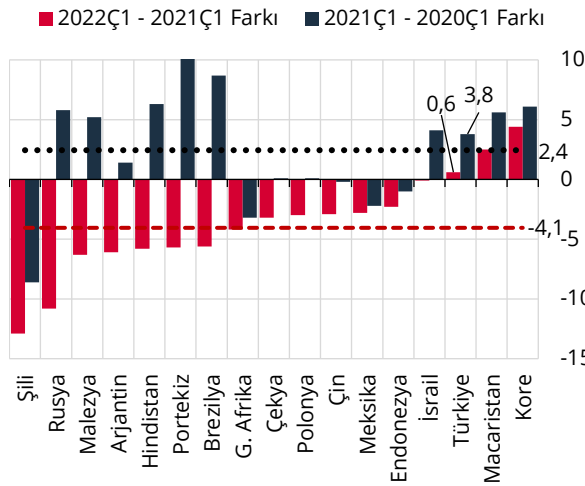
Dipnot: Reel hisse portföyü BİST 100 endeks değerindeki değişimlerden, reel endeks yatırım fonları da TÜFE'den arındırılarak elde edilmiştir. BES ve OKS toplulaştırılmış verisini vermekte olup, katılımcı sayısı tekilleştirilmiştir. Yatırım fonlarında 2019 yılı Aralık ayı 100'e endekslenmiştir. Hisse senedi ve yatırım fonları 3 aylık HO'dur.

III.2 Reel Sektör Gelişmeleri

Salgın kısıtlamalarının kaldırılması sonrasında canlanan iktisadi faaliyetle birlikte küresel ölçekte gerileyen reel sektör borçluluğu, Türkiye'de de benzer eğilim göstererek emsal ülkelere kıyasla ılımlı düzeyde seyretmeye devam etmektedir.

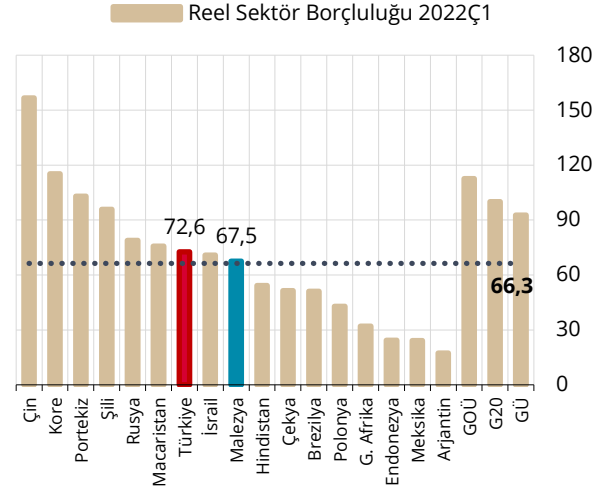
Salgının iktisadi faaliyet üzerindeki olumsuz etkilerinin sınırlandırılması amacıyla alınan tedbirler ve sağlanan destekler ile birlikte ülkeler genelinde reel sektörün borçluluk oranı (Finansal Borç/GSYİH) 2020 ilk çeyreğini takip eden 1 yıllık sürede artış göstermiştir. Küresel ölçekte reel sektör borçluluğu, salgın tedbirlerinin 2021 yılı ikinci yarısından itibaren gevşetilmesi ve iktisadi faaliyette sağlanan canlanma sonrasında bir miktar azalmıştır. Türkiye'de reel sektör borçluluğu ılımlı miktarda artmıştır. 2021 yılının ilk çeyreğini takip eden bir yıllık sürede emsal ülkelerde reel sektör borçluluğu yaklaşık 4 yüzde puan azalırken, Türkiye'de reel sektörün finansal borçluluk oranı 0,6 yüzde puan artış göstermiştir (Grafik III.2.1). Türkiye için en güncel veriler (Ağustos 2022) ile bakıldığında ise borçluluk 0,7 yüzde puan gerilemiştir. 2022 yılı birinci çeyreği itibarıyla Türkiye'nin reel sektör finansal borç/GSYİH oranı (yüzde 72,6), emsal ülkeler (yüzde 66,3) ve medyan ülke (yüzde 67,5) ortalamasının bir miktar üzerindedir (Grafik III.2.2).

Grafik III.2.1: Reel Sektörün Finansal Borç/ GSYİH Oranındaki Değişim (% Puan Fark)

Kaynak: BIS Son Gözlem: 03.22
Dipnot: Fark değerleri, 2021 ile 2022 yılları birinci çeyrek değerleri arasındaki ve 2020 ile 2021 yılları birinci çeyrek değerleri arasındaki değişimleri ifade etmektedir. Grafikteki sıralama 2022Ç1-2021Ç1 farkına göre büyükten küçüğe şeklindedir. Mavi kesikli çizgi 2021Ç1-2020Ç1 farklarının ortalamasını ifade ederken, kırmızı kesikli çizgi 2022Ç1-2021Ç1 farklarının ortalamasını göstermektedir.

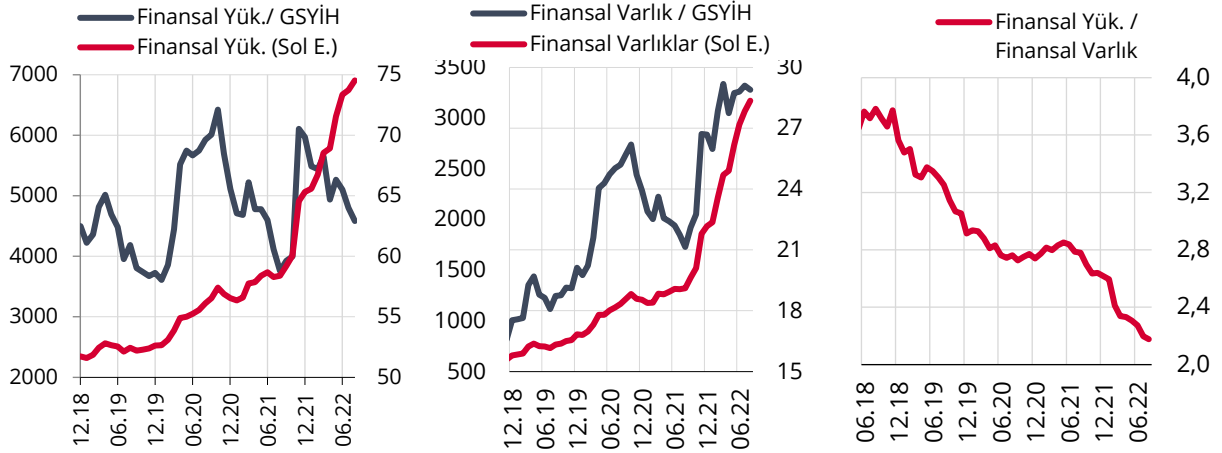
Grafik III.2.2: Reel Sektörün Finansal Borç/ GSYİH Oranı (%)

Kaynak: BIS Son Gözlem: 03.22
Dipnot: Toplam finansal borç tanımı firmaların yurt içi ve yurt dışından kullandığı krediler ile tahvil ihraçlarının yanı sıra canlı ve donuk kredi alacakları ile kredi faiz reeskontlarını içermektedir. 2022Ç1 değerlerine göre medyan değer mavi ile gösterilmiştir. Grafikteki ülkeler borçluluğuna göre büyükten küçüğe sıralanmıştır. Noktalı çizgi ortalama borçluluk seviyesini göstermektedir.

Reel sektör firmalarının finansal yükümlülüklerine nispetle finansal varlıklarındaki güçlü artış devam ederken, reel sektörün finansal kaldıraç oranı son 10 yılın en düşük seviyesine yakın seyretmiştir.

2021 yılı son çeyrekte gerçekleşen kur oynaklığı sonrasında YP kredilerin TL karşılığının artmasının etkisiyle yükselme eğilimine giren reel sektör borcunun GSYİH'ye oranı, 2022 yılında gerilemektedir. Bu dönemde jeopolitik gelişmelerin de etkisiyle artan emtia maliyetleri ve işletme sermayesi giderleri nedeniyle meydana gelen finansman ihtiyacı firmaların finansal borçlarının artmasına neden olmuştur. Buna karşın iktisadi faaliyetteki güçlü seyir ve kur oynaklığının nispeten azalması sonucunda reel sektör borcunun GSYİH'ye oranı gerilemektedir. Firma varlıkları kur artışlarından olumlu etkilenirken, güçlü iktisadi faaliyet ile birlikte artan kârlılık reel sektörün varlık yaratımını desteklemiş ve reel sektörün finansal varlıklarının GSYİH'ye oranı yataya yakın bir seyir izlemiştir. Dolayısıyla, reel sektörün finansal kaldıraç oranı (finansal yükümlülük/finansal varlık) tarihsel olarak en düşük seviyede kalmaya devam etmektedir (Grafik III.2.3).

Grafik III.2.3: Reel Sektörün Finansal Yükümlülük ve Varlık Gelişimi (Oran, Milyar TL)

Kaynak: TCMB

Son Gözlem: 08.22

Dipnot: Finansal yükümlülükler reel sektörün yurt içi ve yurt dışından kullandığı krediler, leasing, faktoring borçları ve tahvil ihraçlarını içermektedir. Finansal varlıklar TL ve YP mevduatı ve menkul kıymetleri içermekte olup, yurt dışına doğrudan sermaye yatırımları ve ihracat alacakları dâhil edilmemiştir. Aylık frekansta yıllık GSYİH değerleri TCMB tarafından hesaplanmıştır. Son gözlem GSYİH verisi TCMB tahminidir. Hesaplamalarda ay sonu döviz alış kuru kullanılmıştır.

Reel sektörün finansal yükümlülükleri içerisinde yurt içi bankalarca kullanılan krediler ön plana çıkmaktadır (Tablo III.2.1). Mevcut Rapor döneminde firmaların yurt içi bankalardan kullandığı YP kredi miktarı YP cinsinden belirgin gerileme kaydetmiş, yurt dışından kullanılan YP krediler ise YP cinsinden yatay seyretmiştir. Bu dönemde firmaların yurt dışında ihraç ettiği tahvil tutarı yıllıklandırılmış TL cinsinden yüzde 66 artış göstermiş ve firmalar finansman kaynaklarını çeşitlendirmiştir. Finansal borç toplamı Rapor döneminde yıllıklandırılmış olarak yüzde 58 büyürken, toplam YP krediler yüzde 17 düşüş kaydetmiştir.

Tablo III.2.1: Reel Sektörün Finansal Yükümlülükleri (Milyar TL)

	08.21		03.22		08.22		Büyüme (Yıllıklandırılmış)
	(Milyar TL)	(GSYİH'ye Oran)	(Milyar TL)	(GSYİH'ye Oran)	(Milyar TL)	(GSYİH'ye Oran)	
I. Yurt İçi Kredileri (i+ii)	2.727,1	43,6	4.031,5	48,2	4.833,6	45,8	54,6
i. TL	1.523,8	24,4	2.040,4	24,4	2.702,4	25,6	96,3
A.Banka	1.435,6	22,9	1.918,6	22,9	2.558,4	24,3	99,5
B.BDFK	72,5	1,2	101,4	1,2	118,2	1,1	44,7
C.İhraçlar	15,6	0,2	20,3	0,2	25,8	0,2	76,7
ii. YP (DEK dâhil)	1.203,4	19,2	1.991,2	23,8	2.131,2	20,2	17,7
ABD Doları Karşılığı (A+B+C)	144,9		136,0		117,3		-29,9
A.Banka	138,5	2,2	130,1	1,6	112,0	1,1	-30,2
B.BDFK	5,6	0,1	5,2	0,1	4,6	0,0	-25,9
C.TMSF'ye Devrolunan Takipli Krediler	0,7	0,0	0,7	0,0	0,7	0,0	0,0
II. Yurt Dışı Kredileri	868,4	13,9	1.527,0	18,3	1.889,7	17,9	66,8
ABD Doları Karşılığı	104,6	1,7	104,3	1,2	104,0	1,0	-0,7
III. Yurt Dışında İhraç Edilen Tahvil Tutarı	84,0	1,3	148,8	1,8	183,6	1,7	65,7
ABD Doları Karşılığı	10,1	-	10,2	-	10,1	-	-1,6
Finansal Borç Toplamı (I+II+III)	3.679,5	-	5.707,3	-	6.906,9	-	58,1
<i>Bilgi için: Toplam YP Krediler (Milyar ABD doları)</i>	259,6	-	250,5	-	231,4	-	-17,3
Finansal Borç/GSYİH (%)	58,8	-	68,3	-	65,5	-	-9,4

Kaynak: TCMB, BDDK

Son Gözlem: 08.22

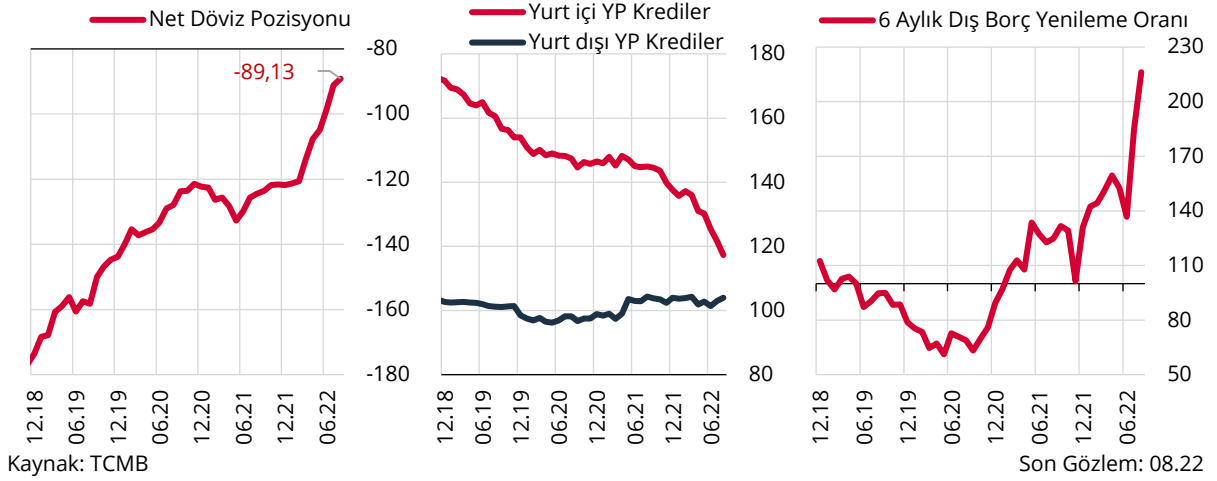
Dipnot: Son sütun 03.22 - 08.22 tarihleri arasındaki 5 aylık değişimin bileşik hesaplama yöntemi ile yıllıklandırılmış değerini yansıtmaktadır. Bu sütundaki Finansal Borç/GSYİH mevcut Rapor dönemindeki iki oran arasındaki farktır.

Reel sektörün YP cinsi finansal borcu, yurt içinden kullanılan YP krediler kaynaklı azalırken, net döviz açık pozisyonundaki iyileşme devam etmiştir.

Reel sektörün net döviz açık pozisyonundaki iyileşme mevcut Rapor döneminde de devam etmiş, net döviz açık pozisyonu 2021 yılsonundan itibaren 33 milyar ABD doları azalarak 2022 yılı Ağustos ayı itibarıyla 89 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Yurtiçi bankalardan kullanılan YP kredilerin azalmaya devam etmesi net döviz pozisyonundaki güçlü düşüşte etkili olmuştur. Reel sektör firmalarının yurt içi ve yurt dışı bankalara olan toplam YP kredi borcu, son Rapor döneminden bu yana 20 milyar ABD doları daha azalmıştır.

Firmaların dış borç yenileme oranı ise Kasım ayında bir miktar gerilemekle birlikte, Rapor dönemi genelinde yüzde 150'nin üzerindeki güçlü seyrini korumuş, Ağustos ayı itibarıyla yüzde 200'ün üzerine çıkmıştır (Grafik III.2.4). Bu durum, küresel oynaklıkların arttığı bir dönemde firmaların dış finansmana erişim kapasitesi ve ülkemize dış kaynak girişi açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir.

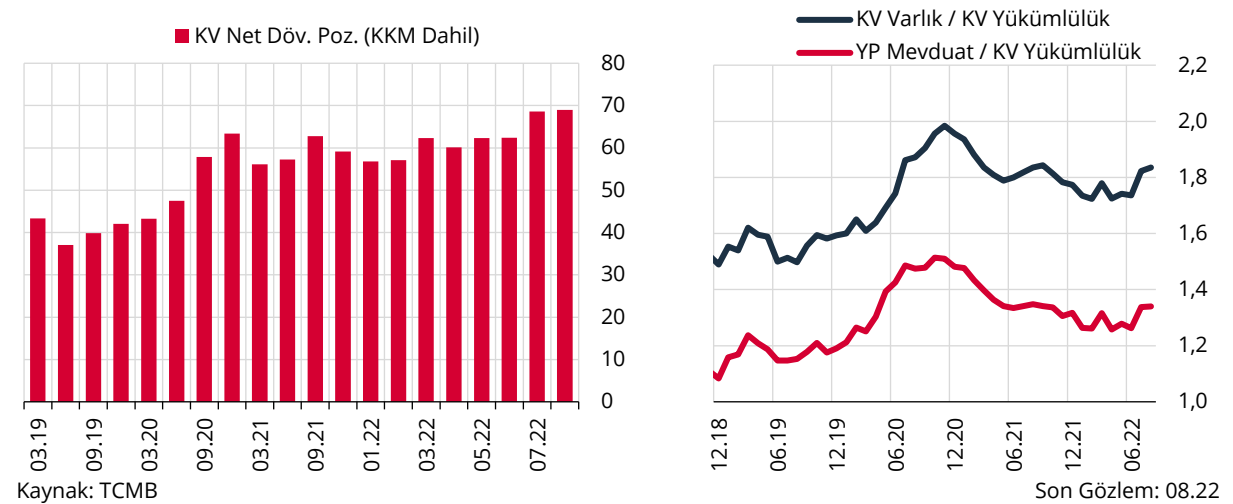
Grafik III.2.4: YP Pozisyonu, YP Krediler ve Dış Borç Yenileme Oranı (Milyar ABD Doları, %)

Reel sektörün kur riskine ilişkin göstergelerindeki olumlu görünüm korunmaktadır.

Reel sektör firmalarının kısa vadeli net YP pozisyon fazlası, 2022 yılı Ağustos ayı itibarıyla KKM hesaplarının da katkısıyla 69 milyar ABD dolarına yükselmiştir (Grafik III.2.5). Bu gelişmeye bağlı olarak firmaların kısa vadeli varlıklarının kısa vadeli yükümlülüklerini karşılama oranı ve YP mevduatın kısa vadeli yükümlülüklerini karşılama oranı Temmuz ve Ağustos aylarında bir miktar yükselmiştir. Söz konusu yükselişte firmaların kısa vadeli yükümlülüklerindeki azalmanın yanı sıra KKM ürünü kaynaklı kısa vadeli varlıklarındaki artış etkili olmuştur.

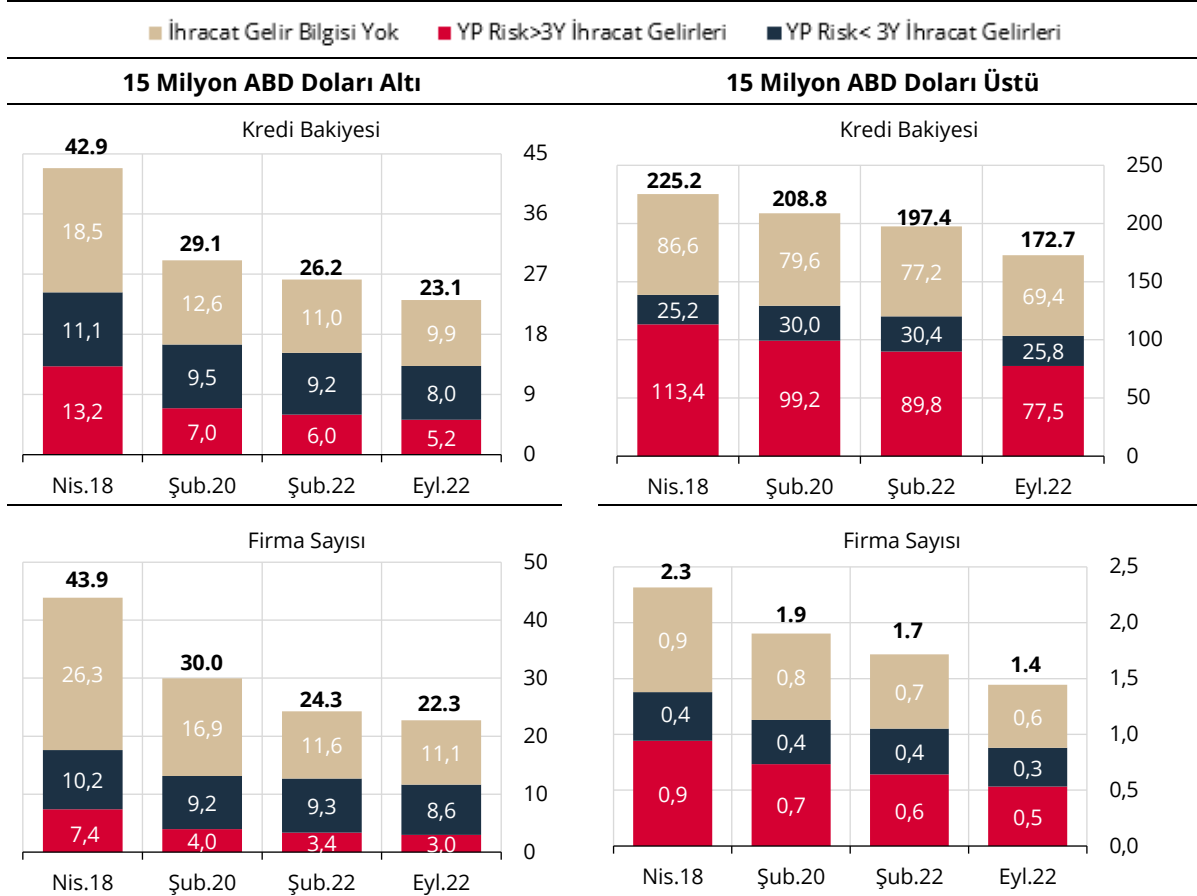
Grafik III.2.5: Reel Sektörün Kur Riskine İlişkin Göstergeler (Milyar ABD Doları, Oran)

Firmaların YP borçluluğundaki ve YP kredi kullanan firma sayısındaki azalma eğilimi sürerken, YP kredisi bulunan firmaların YP gelir profili iyileşmeye devam etmiştir.

YP riski 15 milyon ABD dolarının altında olan firmaların YP kredi kullarımlarını son üç yıllık döviz gelirleri ile ilişkilendiren düzenleme (detaylar için: FİR-Mayıs 2018, Özel Konu I.1, Sayfa 81) sonrasında, 15 milyon ABD doları altında YP kredi borcu bulunan firmaların kredi bakiyesi, 2018 yılı Nisan ayındaki 42,9 milyar ABD doları seviyesinden yüzde 46 düşüşle 2022 yılı Eylül ayı itibarıyla 23,1 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Düzenlemenin herhangi bir kısıtlama getirmediği 15 milyon ABD doları üzerinde YP kredi borcu bulunan firmaların kredi bakiyesi ise aynı dönemde 225,2 milyar ABD dolarından yüzde 23 düşüşle 172,7 milyar ABD dolarına gerilemiştir (Grafik III.2.6). Aynı dönemler için, 15 milyon ABD doları altında YP kredi borcu bulunan firma sayısı yüzde 48, 15 milyon ABD doları üzeri YP kredi borcu bulunan firma sayısı ise yüzde 38 düşüş göstermiştir. YP kredi kullanan firmalar içerisinde YP gelir profili de mevcut Rapor döneminde iyileşmesini sürdürmüş, ihracat bilgisine erişilebilen firmalar içerisinde YP risk bakiyesi üç yıllık ihracat gelirini aşan firmaların sayısı ve toplam içerisindeki payı gerilemiştir. Düzenlemeye tabi olmayan 15 milyon üstü grupta ihracat profilinde gözlenen iyileşme, büyük ölçekli firmaların kur riski yönetiminde etkinliğinin artması açısından olumlu değerlendirilmektedir.

Grafik III.2.6: 3 yıllık İhracat Gelirine Göre Firmaların YP Kredi Bakiyesi ve Firma Sayısı (Milyar ABD Doları, Bin Adet)

Kaynak: Risk Merkezi, TCMB, TÜİK

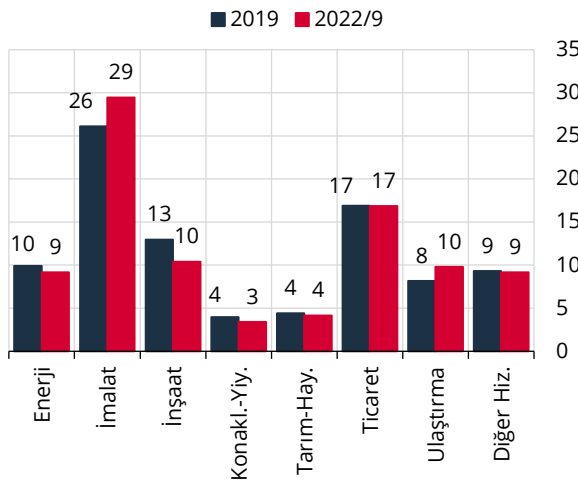
Son Gözlem: 09.22

Dipnot: İhracat gelirleri ilgili tarih itibarıyla firmanın son üç yıl sonu mal ihracat gelirleri toplamıdır. İhracat gelir bilgisi bulunmayan firmalar, veri tabanında ihracat gelir kaydı bulunmayan firmaları göstermekte olup, bu firmaların mal ihracatı veya YP endeksli gelirlerinin olması muhtemeldir. YP kredi borcuna yurt dışından yurt içi bankalar aracılığıyla kullanılan krediler dâhildir. Firmaların yurt dışından doğrudan kullandığı krediler hesaplamaya dâhil değildir.

Makroihtiyati düzenlemelerin katkısıyla ihracat ve yatırım oranı daha yüksek olan imalat sektörü firmalarının kredilerden aldığı pay artmaktadır.

Sektörlerin yıllara sâri stok kredi payları imalat, inşaat, ulaştırma ve bilgi-iletişim sektörleri haricinde önemli değişiklik göstermemektedir (Grafik III.2.7). Öte yandan imalat sektörünün payı 2019 yılı sonundan 2022 yılı Eylül ayına kadarki dönemde 3,3 puan artarak yüzde 29'a, ulaştırma sektörü payı 1,6 puan artışla yüzde 9,8'e yükselirken, inşaat sektörü payı yüzde 2,6 azalarak yüzde 10,4'e, konaklama-yiyecek sektörü 0,6 puan azalarak yüzde 3,4'e düşmüştür. Ticaret sektörü payı ise ilgili dönemde aynı kalmıştır. Özellikle imalat sektörü payındaki artışta ihracatı destekleyen hedefli kredi politikalarının katkısı olduğu değerlendirilmektedir. Nitekim sektörlerin akım kredi payları değişimi incelendiğinde imalat sektörü kredileri payındaki artışın daha belirgin olduğu görülmektedir (Grafik III.2.8). 2019 yılı salgın öncesi dönemde toplam kullanılan krediler içerisindeki payı yüzde 33,1 olan imalat sektörünün toplam akım krediler içerisindeki payı 2022 yılı Eylül ayı itibarıyla 7 puan artışla yüzde 40,1'e yükselirken diğer sektör payları stabil kalmış veya gerilemiştir (Grafik III.2.8). Sektörlerin kredi gelişimi büyük ölçüde sektörlerin ciro, kârlılık ve kâr marjı dağılımına da yansımıştır.

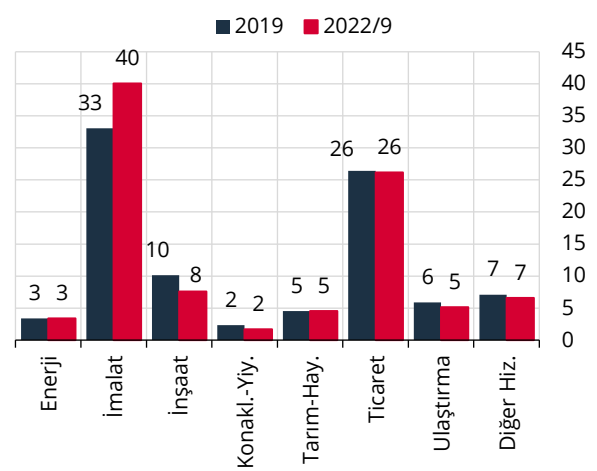
Grafik III.2.7: Stok Kredilerin Sektörel Dağılımı (% Pay)

Kaynak: TCMB

Son Gözlem: 09.22

Grafik III.2.8: Akım Kredilerin Sektörel Dağılımı (% Pay)

Kaynak: TCMB

Son Gözlem: 09.22

Dipnot: Kredi borcu, yurt içinden kullanılan ve yurt dışından yurt içi bankalar aracılığıyla kullanılan TL kredileri kapsamaktadır. Grafik akım kredi portföyünde ağırlıklı olan sektörlerin dağılımını göstermektedir. Grafikte yer alan Diğer Hizmet sektörü, NACE sınıflamasında L-Gayrimenkul faaliyetleri, M- Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler, N- İdari ve destek hizmet faaliyetleri, P- Eğitim, Q- Sağlık, R- Kültür, sanat, eğlence, dinlenme, spor ve S- Diğer hizmet faaliyetlerini kapsamaktadır. Raporlamada NACE'si bildirilmemiş sektörler dağılım hesaplamasında dikkate alınmamıştır. Grafikteki sütunlar sektörlerin ilgili dönemler için akım ve stok kredi payını göstermektedir. 2019 için akım verileri Eylül 2019-Aralık 2019 arası veriler kullanılarak hesaplanmıştır. Stok krediler yıl sonu değerlerdir. Akım kredilerde "2022/9" dönemi, Ocak 2022-Eylül 2022 ayları arasını kapsamaktadır.

Reel kesimin finansal varlıklarındaki güçlü yükseliş eğilimi, mevduat kaynaklı devam etmektedir.

Reel sektör finansal varlıkları TL ve YP mevduattaki artış kaynaklı yükselmeye devam ederken, firmaların bu dönemde özellikle kamu sektörü tahvillerine de yatırım yaptıkları dikkat çekmektedir. YP mevduat tarafında kurdaki yükselişe bağlı olarak mevduatın TL karşılığı da mevcut Rapor döneminde artışını sürdürmektedir. TL mevduat artışlarının 2022 yılı Şubat ayında gerçekleşen tüzel kişilerin büyük montanlı KKM ürünü yenilemeleri kaynaklı olduğu, bu dönemde TL ticari mevduat artışlarının kur farkı ödemelerinin de etkisiyle olduğu değerlendirilmektedir. Öte yandan, firmaların YP mevduatının ABD doları cinsinden karşılığı bir önceki Rapor döneminde yüzde 14 azalırken, mevcut Rapor döneminde yüzde 8 artış göstererek 80 milyar ABD dolarına yükselmiştir (Tablo III.2.2). Söz konusu artışta parite gelişmelerinin de etkili olduğu değerlendirilmekte birlikte, ABD doları cinsi artışlar firmaların ticari faaliyetleri amacıyla döviz alımına sınırlı da olsa devam ettiğini ima etmektedir.

Tablo III.2.2: Reel Sektörün Finansal Varlıkları (Milyar TL)

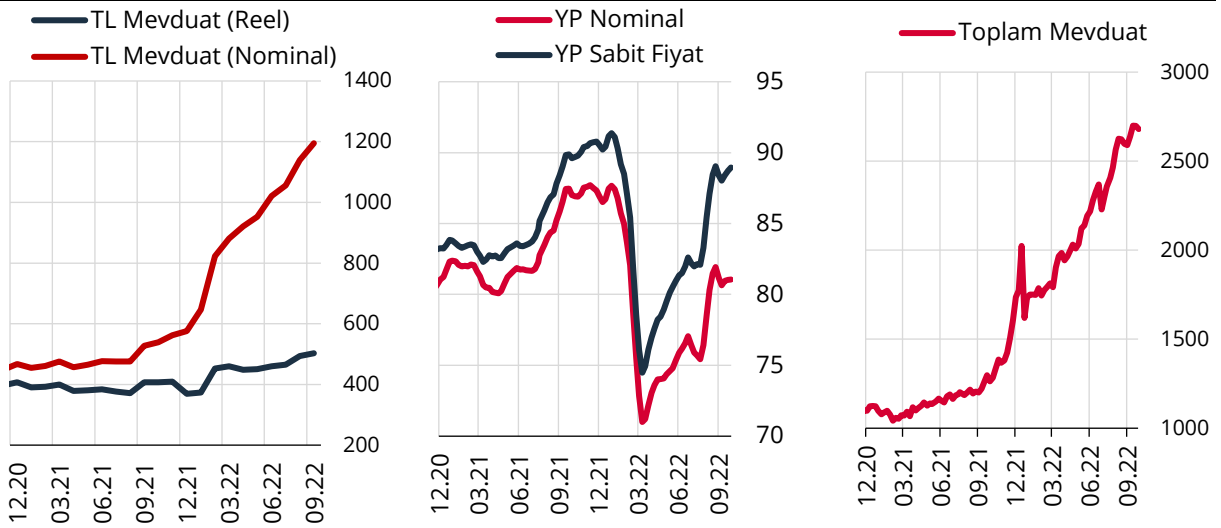
	09.21		03.22		09.22		6 Aylık Büyüme (Yıllıklandırılmış)
	(Milyar TL)	(GSYİH Payı)	(Milyar TL)	(GSYİH Payı)	(Milyar TL)	(GSYİH Payı)	
Toplam Varlıklar	1.506	23	2.303	28	3.082	27	79,2
TL Ticari Mevduat	528	8	880	11	1.195	10	84,2
YP Ticari Mevduat	927	14	1.342	16	1.796	16	79,1
-(Milyar ABD doları)	104		92		99		16,2
Kamu Borçlanma Araçları	11,6	0,2	25,5	0,3	31,4	0,3	51,8
Özel Sektör Borçlanma Araçları	39,9	0,6	54,9	0,7	60,2	0,5	20,4
Toplam Varlıklar / GSYİH	23,4		27,5		27,0		-4,2

Kaynak: TCMB

Son Gözlem: 09.22

Dipnot: Oran sütunu ilgili kalemin GSYİH'ye oranını göstermektedir. Son sütun 03.22 - 09.22 tarihleri arasındaki 6 aylık değişimin bileşik hesaplama yöntemi ile yıllıklandırılmış değerini yansıtmaktadır. Bu sütundaki Toplam Varlıklar/GSYİH mevcut Rapor dönemindeki iki oran arasındaki farktır. Tablodaki (*), ilgili kırımda/detayda veri bulunmadığını göstermektedir.

Reel sektör firmalarının TL mevduatı nominal ve reel bazda yükselme eğilimine devam etmektedir (Grafik III.2.9). 2022 yılı Ocak ayında KKM ürünü uygulamasının başlamasıyla firmaların döviz cinsi mevduatını TL cinsi mevduata dönüştürmesi, artan TL ticari kredi hacmi ve yılın ilk yarısında canlı seyreden iktisadi faaliyet TL mevduattaki artışta etkili olmuştur. Bir önceki Rapor döneminde KKM uygulaması öncesindeki 104 milyar ABD doları seviyesinden Mart ayının ilk haftasında 92 milyar ABD dolarına kadar gerileyen YP mevduat ise, mevcut Rapor döneminde bir miktar artış göstererek Eylül sonu itibarıyla 99 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu seviye KKM ürünü öncesi seviyelerin altında olup, KKM ürünü dövize ihtiyacı olan firmaları kur oynaklığına karşı korumaya devam etmektedir.

Grafik III.2.9: Ticari Mevduat Gelişimi (Milyar TL, Milyar ABD Doları)

Kaynak: TCMB

Son Gözlem: 09.22

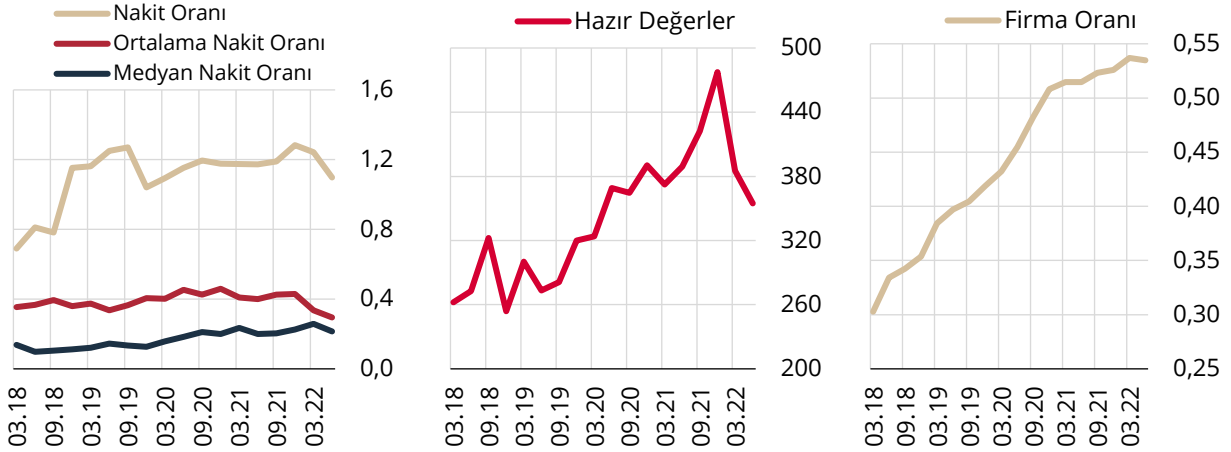
Dipnot: TL mevduat (reel), nominal mevduatın TÜFE enflasyonundan arındırılması ile elde edilmiştir. YP mevduat sabit fiyat varsayımında; EUR/ABD doları paritesi ve altın ONS değerleri 30.07.2020 tarihli kura sabitlenmiş olup, grafikteki değerler 4 HHO değerleridir. Toplam mevduat haftalık veriden elde edilmiş olup, toplam değer TL mevduat, YP mevduat ve kıymetli maden toplamının TL karşılığını yansıtmaktadır. Diğer döviz cinsi mevduatın TL karşılığının bulunmasında ABD doları alış kuru esas alınmıştır. Kıymetli madenlerin TL karşılığının hesaplanmasında XAU/TL değeri kullanılmıştır. YP mevduata yurt dışı bankalardaki YP mevduat dahil değildir.

Borsada işlem gören reel sektör firmalarının likidite, kârlılık, borç ödeme ve tahsilat göstergelerindeki olumlu görünüm korunmaktadır.

Firmaların likit varlıklarının kısa vadeli borçlarını ne ölçüde karşıladığını gösteren nakit oranı salgınla birlikte ivmelenmiş ve 2021 yılı sonuna kadar yükseliş seyrini kur gelişmeleri, üretim maliyetlerindeki artış ve enflasyonist baskılara rağmen ılımlı da olsa sürdürmüştür (Grafik III.2.10). 2022 yılı başında ise döviz kuru artışlarının bir miktar azalması ve KKM ürününün devreye girmesiyle firmaların YP cinsi mevduat

stokunun azalması ve artan kısa vadeli TL ticari kredi kullandırılmalarının kısa vadeli borç bakiyesini artırması ile nakit oranı ve hazır değerler gerilemiştir. Firma bazlı bakıldığında ise, salgınla birlikte artış gösteren ve ilgili yazında nakit oranı için eşik değeri olarak kabul edilen yüzde 20'nin üzerinde olan firmaların toplam firmalara oranı 2020 yılı sonundan itibaren yüzde 50'nin üzerinde seyretmektedir. Firmaların likit yapısının güçlü olması, jeopolitik unsurların yarattığı riskler ve enerji krizinin ihraç pazarlarında oluşturduğu aksaklıklar ortamında, firmaların kur veya finansmana erişim kaynaklı şoklara karşı hazırlıklı olmaları açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Grafik III.2.10: Firmaların Faaliyet ve Likidite Göstergeleri (Reelleştirilmiş Milyar TL, Oran)

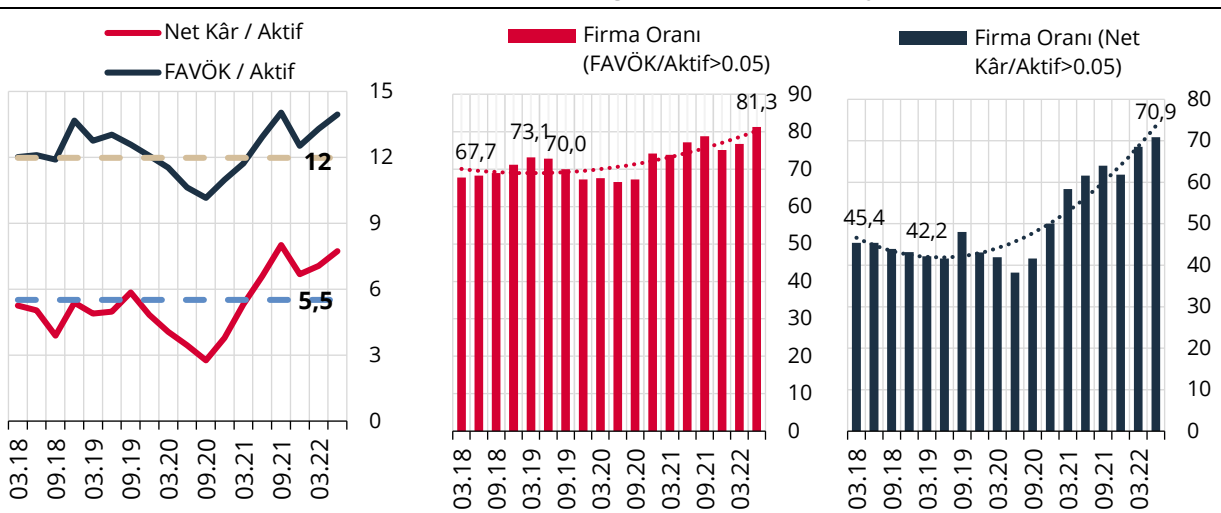
Kaynak: FINNET

Son Gözlem: 06.22

Dipnot: Son veri itibarıyla 299 reel sektör firması analize dâhil edilmiştir. Nakit oranı, tüm firmalar için hazır değerler ve menkul kıymetler toplamının kısa vadeli borçlara oranı olarak hesaplanmaktadır. Nakit oranı ortalama, her firma için ayrı ayrı hesaplanmış nakit oranının ortalamasıdır. Nakit oranı medyan ise tüm firmalar için hesaplanmış nakit oranlarının medyan değeridir. Firma oranı, nakit oranı yüzde 20'nin (0.02) üzerinde olan firmaların toplam firma sayısına oranını vermektedir. Hazır değerler 3 aylık hareketli ortalama alınarak TÜFE'den arındırılmıştır.

BİST'e kote firmaların kârlılıkları mevcut Rapor döneminde döviz kuru ve emtia fiyat artışları sonucu yükselen girdi maliyetlerine rağmen güçlü seyreden ihracat, mevcut stoklardaki değerlenme ve vergisel avantajlar sunan KKM ürünü uygulamasının devam etmesiyle artışını sürdürmüştür (Grafik III.2.11). Bununla birlikte, BİST'te işlem gören firmalar içerisinde FAVÖK/Aktif oranı yüzde 5'in üzerinde olan firmaların oranının yüzde 81,3'e, Net Kar/Aktif oranının yüzde 5'in üzerinde olan firmaların oranının yüzde 70,9'a yükselmiş olması, karlılık artışının firmalar geneline yansıtıldığına işaret etmektedir.

Grafik III.2.11: BİST Firmalarının Kârlılık Göstergeleri ve Kârlılık Yayılmı (Oran, %)

Kaynak: FINNET

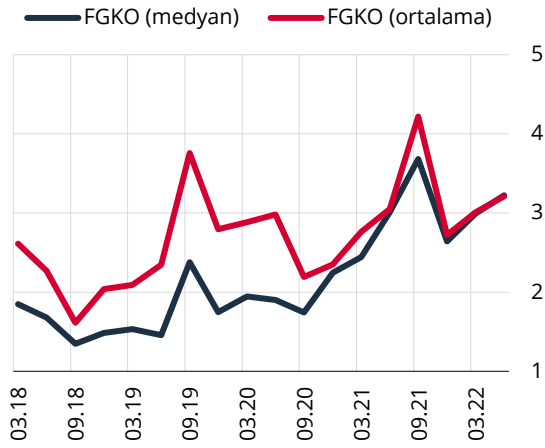
Son Gözlem: 06.22

Dipnot: Analize 299 reel sektör firması dâhildir. FAVÖK, Net Kâr + Finansman + Vergi + Amortisman giderleri toplamını göstermektedir. Firma oranı, FAVÖK/Aktif ve Net Kâr Marjı/Aktif değerleri yüzde 5 (0,05) üzeri olan firmaların toplam firmalara oranını göstermektedir. Uzun vade FAVÖK/Aktif ve Net Kâr Marjı/Aktif ortalamaları kesikli çizgilerle gösterilmiştir. Uzun vade FAVÖK/Aktif ve Net Kâr Marjı/Aktif ortalama değerleri hesaplanmasında 2017 Ç4 - 2022 Ç2 dönemi kullanılmıştır.

2021 yılı son çeyreğindeki kur gelişmeleri nedeniyle artan finansman giderleri, BİST firmalarının borç ödeme kabiliyetine yönelik göstergelerde bir miktar bozulmaya yol açarak salgın öncesi seviyelerine yakınsamış, firmaların finansman gideri karşılama oranı 2022 yılının ilk çeyreğiyle birlikte firma kârlılıklarındaki artışı takiben tekrar yükselmeye başlamıştır (Grafik III.2.12). 2022 yılı ikinci çeyrek finansal verilerine göre firmaların faaliyet kârları 3,2 yıllık finansman maliyetlerini karşılayabilecek düzeydedir. Firmaların yüzde 72'sinin finansman gideri karşılama oranının (FGKO) literatürde finansal stres eşik değeri olarak kabul edilen 1,5 seviyesinin üzerinde olduğu, yüzde 65'inin ise 2 seviyesinin üzerinde FGKO'ya sahip olduğu görülmektedir (Grafik III.2.13). 2022 yılı ikinci çeyrekte ağırlıklı ortalama ve medyan FGKO'lar artarken, daha fazla oranda firmanın eşik değerin üzerinde olması firmaların finansal zorluk yaşama olasılığındaki gerilemenin tabana yaygın gerçekleştiğini göstermektedir.

Grafik III.2.12: BİST Firmalarının Finansman Gideri Karşılama Oranı (Oran)

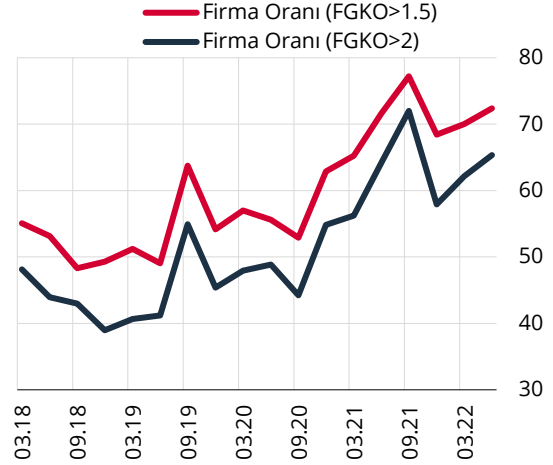

Kaynak: FINNET

Son Gözlem: 06.22

Dipnot: FGKO= FAVÖK/Finansman Giderleri. 299 reel sektör firması analize dâhildir.

Grafik III.2.13: Finansman Gideri Karşılama Oranı Firma Payı (%)

Kaynak: FINNET

Son Gözlem: 06.22

Dipnot: Firma oranı finansman karşılama oranı 1,5'in üzerinde olan firmaların toplam firma sayısına oranını göstermektedir. 299 reel sektör firması analize dâhildir.